

Emnenr. 12

Tilleggsspørsmålnr.

Emne: Gamal Engkultur

Oppskr. av: Isak Selbekk

(adresse): Selbekken

Fylke: Sør Trøndelag

Herad: Lensen

Bygdelag: "

Gard: Selbekken

G.nr. 88 Br.nr. 2 og 3

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. 74 år. Bonde

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Ein nyttå orda eng og ütslåttur i den meining at eng var den grasvekst som var på innumarka - innanfor gerdene - og ütslåttur eller markaeng var namne på grasvekst i utmarken og fjellene både fjunt og nor.

Ordet ekra (ekre) var jamt brukt for 40-60 år sea. Nu er dette ord mere sjelden brukat. Tjdinga i dette ord var et gjerdlegg eller skifte som horte sammen til en bruksenhed. Ein hadde ulike namn på enga eller kvåliteten, t. d. tjukking, paueng, skimming eller småeng.

Når det gjaldt ütslåttur var meiningbruket ofte knyttet til forholdene i engslåttur. T. eks. "Gråtarmyr!" En markamyrt med svært lite gras - myrstor - "Porksjinni." Ein finnshjegggrabb som gjær ikje ville lite på. Stuttåvslåttur har ikje vore brukat her i bygda.

Rydning.

På eng- og utslatter der det vaks tre, måtte kvist og lauv-rydjast bort og tre og knattskog laut og ståndom hoggast bort. Dels var dette gjort i samband med lauvring til for. Dette blev mest gjort ^{om} våren og arbeidet kaltes for engrydning.

Düngene med kvist og rast blev kjørt eller båret heim til sommebrensel i skorstensgruva når det ikke var altfor langt heimifrå. Når de var langt borte var kvist- og rastdøngene brent op og aske blev spredt utover enga til gjødsel.

Stor og små steiner var også rydja bort fra eng og utslatter når ein hadde tid til slikt arbeid.

Mosevokse eng.

Som råd imod mosevekst i eng brukte ein tildels aske eller sand. Hvis ein hadde tang eller tare å spredde utover mosæng var dette et godt middel til å fjerne mosen. For å fjerna grasveksten i enga, efter at ein hadde fått mosen bort var det dels brukt å så heimavla grasfrø. I tida for skiffebruket (1880) har det vore brukt å så heimavla grasfrø også i åker som ikke daga til åker lenger.

Meis og vassjukt eng.

I eldre tider (for 1870 åra) var det brukt å grave åpne grøfter hist og her for å leida bort det verste

flomvatnet fra myr eller vassjukt eng.
Batning av eng har bare vore brukt
i samband med gjodsling.

Gjodsling.

Ein har gjodsla eng pa innmarka
med vintergjodsel. Dette var i bruk
fra gammalt av. Nar det var lite
open aker var de nakte, kanskje
halparten av vintergjodsla til eng-
gjodsling. Gjodsel av gjeit og sau
var særskilte slag som var utmerket
til enggjodsling. Ogsa hestmokk
var rekna for bra enggjodsel.

Det var nok vanleg a rekna en
viss mengde med lass for kvart eng-
stykke eller mål, men dette varierte
mygt eftersom ein hadde råd til.
F. eks. 10 - 20 lass pr. mål.

Ein brukte ogsa her namne fraueng-
tjukking for eng som vart gjodsla med
vintergjodsel.

Pa høiet fra slikt gjodsla eng vart
brukt namnet "ekkerhøi" - "langhøi" -
"frauhoi" o.l.

Før i tida var det vanleg a setja
høusa slik at visse engstykka skulle
fa nytja godt av den hevda som seig
av tunet, særleg på uthusa. Namnet
for dette var jamnast fraueng. Ofte vart
de grave små grøfter for at fraueng
skulle spreie seg betre utover jorden.
Eng som vart gjodsla av fraueng vart
kalla for frauhoi.

Ein la vinn på å legja åkrane på høgner eller i bakkar slik at siget på dei skulle gjødsla engstykke som lag nedanfor, og dertil også av den grunnen at var betre sjøltørka på høgner og bakkar enn i låglendt mark.

Ein gjødsla enga oftast om våren, men også om hausten var de gjort noe enggjødsling. Ein nytta for de meste dei same reidstapene som ved åkergjødsling.

I tiden for 1820-30 nytta ein slea (slode) til alslaks kjøring både på sommer og vinterføre. I etover årene 1840-50 var de brukar alslaks rull - eller vognreiskap for sommerekjøring. Til rullkjøl bruktes svore planker planker uten noe jernbeslag og akslingu var også av trematerial

Senne blev det et slags kitervogn med jernbeslått kjøl og jernaksel til gjødseltransport og utviklingen med de ymse vogntyper er da gått jevnt fremover med tiden. Trillebåra var også et transportredskap som bruktes mannjamt ved gjødselarbeid særlig på småbruk og husemansplasser.

Reiskapen som bruktes til lessing og spredning av gjødsla var "gripviken". Dette var laget av bare trematerial - et skaft med to kortere sidearmer - og dette var et meget tungvint redskap å bruke.

V
5.

Omkring 1880 åra kom de første
amerikanske gjødselgrep til bygda.

Disse hadde fine, stuke og lette ståls-
tinner og lette skaft og da blev
gjødselarbeidet "bare en leite" i forhold
til i quiprøketiden.

Før finsmøllringa av enggjødsla
bruka ein forutan handreiskap - også
å kjøre med slæde eller et lite kvist-
lass over engteigen.

Nå i den siste, 10-12 arsperioden er
ein begynt å kjøpe moderne kunstgjødse-
speder for både eng og åker.

Før i tida har det vore bruka å lata
husedra beita alle eng- og utslätter.
Dette var ikke serlig med tanke på at
enga og utslattane skulle verta gjødsla,
men den viktigste grunnen var vel skort
på høi til vinterføring, men det vart
meir og meir klart at denne beitinga
både haust og vår var til meir skade
enn til bate for enga.

Før 60-70 år sea vart praktisk
talt all engslatt beita både haust og
vår, men seinare er vårbeitinga
heilt slutt og også haustbeitinga er
atskillig mindre brukt enn før.

Ein har erfart at det iallfell
ikke lønner sig å beite senhøstis
da dette er det samme som å
ta forskud på neste års avling.
Det er stort stort skifte i dette
dei siste mannsaldrene.

V1
6
Engbeitinga har minke jant fra år til år. Dei mest påpasselige jordbrukere var sers flittige til å jamne utover den gjødsla som dyra la att etter seg på beitet. Men det var også noen iblant som bare hod det skure, og heller sparte sig dette arbeie. Dette arbeid gjorde ein mest om høsten. Reidskapen ein brukar var oftast skapt som ei klubbe. Mörkruteknin eller rive vart også brukt til dette arbeie. Ein stokk med ein böyg i enden lev også brukt, men noe særskilt namn for disse ymse reidkaper kjennes ikkje no her i lagda.

Nar krøtera gjekk på vanleg beitemark brukar ein for i tiden bestandig sommeffjøse å ounnatta i. Disse fjøsa vart oftast böygde atmed utslattene slike at engel kunne verte gjødsla av den møkka som vart opsamla ved sommeffjøsa. Det vites ikkje at noen gardar hadde fleire sommeffjøse. Denne gjødsla vart oftast spreidd utover tidlig om våren så snart snøen gikr bort.

I de seinare åra er det fleire som har laga kultarbeiter både på innmarka og i utmark og da går krøtera ute både natt og dag i de innhegningu son er laga for kvart skifte. Noen særskilt innhegning for natta brukas ikkje. Dei må da ha fleire slike innhegninger, og dei vart kalla for kultarbeite-gjerde. Tildels brukast også elektrisk gjerde.

Grindgang eller kuing.

Teldre tider nyttar dei også her i

leijda innhegningar som künne flýttast. Dette var smá tóer som brúktis til á jage dyrene um i nær de skülle mjólkast. Í útmarka satte ein op tóer eller grinnur for á jaga inn smáfel nær de skülle fangis. Disse tóer var laga av trustoppar og bord eller stenger. Det var ikje noen regel for korleis dette gjeter for seg.

Gjodsla vart slegen útover og smúldra med klúbbe, quiprúttu eller rive. Nú for tíða finst det ingen gardar her der dei enno brúkar grindgang. Disse gjeter or brukt omkring siste árhúndre- skifte.

Udýr.

Björn og varg var meget skem til á gjöle skade på húsdýra i gamle dagar.

Bed sommerfjós eller grindar satte ein op báde gjær, gamle quorer og fellmenn til skremsla for udýrene. Fellemenn var laga av gamle klodu - búkse og kofte - som var stoppa út med hoi, leing eller mose. "Sörvkal" var de gjingse namnet på dette skremsel. Diavelstruk og bóvergjell blev ogsá smúrt på for at den stýgge lokta skülle skremme. Men vargen var grädig og bamsen var stú sa det var ikje godt á skremme dem.

Folk lag på vakt i sommerfjós o.l, men noe serlig vaktús brúktis ikje.

Ein sötuyntu lá engang på vakt i sauþjóset for á vere sikker på á berge sauene.

Om natta hørte hün noget som rom stæ-
te oppe på tøvtalet. Hün trodde at
det var noen spillopmakere som ville
skremme henne og ropte: "Eg e itj
reid dokn". Plutselig blev det et
hull i taket og en björn jömpet rett
ned i säubingen. För jinteren fikk
sit mole igjen for bamsen ut
gjennem fjösdära med den største
säuen i labbene.

Järet 1861 blev en 10 ärs jiter-
jente ifra gården Gjörningen overfalt
i marken av ei björnebingse som
hadde små unger med seg. Björnen
slog jinteren i svime og blöet og rev
både huden og härl av endel av
hoddet så hün fikk merker efter
overfallet for hele livet. Det var
et under at hün slapp fra det med
livet.

I gården Frostads utmark rev
björnen engang ihjel 3 - tre nautfer
på en dag. Stedet hvor dette hümte
er siden kallet björneskaret.

Vinteren 1856 rev en varg ihjel
ei gjæt like ved hüsene på gården
Solem en söndags formiddag mens
hüsparen satt og leste dagens tekst.
Gårdshündene blev ofte revt ihjel
av vargen like utenfor stüedören.

Det var mange dyktige björneskj-
tere i bygdene og üdyrene måtte ofte
købe med livet selvom väpnene dengang
var bare primitive flinteköser.

X
10.

Tang ble samla i fjora - både løst og fast. Askur fikk ein ipå dei store, gamle gruvsteinsmurene hvor allslags svist og rask vart vretta til brennsel. Desse sorter vart spridd utover marka. Feskaavfall og sild til gjødsling kunne det slumpe å bli når det var riktig godt fiske i nærheten. Disse gjødslingssorter vart oftest pløiet ned i jorda eller lagt ned i kompost.

Den største årsake til at den gamle engkultur på heimjorda stod såpass godt som den gjorde var sikkert de forholdsvis store formengder som årligars tilførtes ipå fjellslattene og sokene. Dette øket i stor mazz mengden av husedyrgjødsel så heimmarka blev holdt i god hevd.

Dengang folk begynte med spiffekjøtt og da lagde igjen de eldgamle åkerflukkene var disse så oppgjødde at ein kunne få store høiavlinger uten gjødsling hele mannsalder framover. Disse oppgjødde engstykke hadde som oftest namnet "liar" eller "liækra".

Dette her opskrivne var de almindelige forhold her i bygda.

Senseitt 30. oktober 1948

Isak Selbak.

2123

1870-80 åra var det
litt om senn slutt med de store
üdjra, vargen og björnen, og da sluttet
også vaktholdet og kampen imod dem.

Sauefjøs utan golv var nok så
almindelig i gamle dage, men dei stod
ikke på hjul og vart heller ikke flytta
utover enga for å gjødsla marka.

Namnet støl vart her brukt i samme
mening som seterplass. "Tüddü" vart
brukt som namn på engstjålet som
lä nedfor fjøset og fik gjødslang ifra
fränsiget derfra.

Slättemarka på setra hadde dei inn-
gjorda. Namnet på dette stedet var
jannast "setervollan". Dette er ifra
üminnerlige tider. Det vart gjorda på
den måten at sommergjødsla vart kjørt
eller trilla utover ifra djøgen vid setre-
fjøset. Spredinga vart gjort som
valig ved inggjødslang.

Det er i den siste mannsalder gått
attende med slätten i seter og markas-
engene avdi dei tykker det er for tung-
vint og kostbart efter vritidens
arbeidspriser og deril stor mangel
på arbeidshjelp.

Det vart også gjødsla med andre
slag enn hüsdingjødsla. Nar ein kunne
skaffe sig tang, aske, feskavfall eller
sild vart også dette brukt til
gjødslin. Dette var særlig för den
tiden kunstgjødsla kom i bruk.